

для соціальної інфраструктури – дати відповідь на питання "скільки". Звідси, географія сфери обслуговування населення, зорієнтована на людину, стає все більш важливою складовою в межах комплексу наукових дисциплін (суспільної географії), які вивчають територіальну організацію життя суспільства.

Зі зростанням ролі сфери послуг в економіці й розширенням кола дослідницьких завдань пропонуються різні способи угруповання, що могли б замінити традиційний розподіл галузей економіки. Трисекторний розподіл економіки, зроблений за принципом близькості галузей до кінцевого споживання, запропонував у 40-х рр. XX ст. К.Кларк. "Первинний" сектор відповідно до цього розподілу становлять сільське господарство і видобувна промисловість, "вторинний" – обробна промисловість, "третинний" (сектор послуг) – усі різноманітні види діяльності, що залишилися. Такий розподіл застосовують при вивченні проблем урбанізації. Використовується й інша термінологія: видобувний сектор, сектор, що обробляє й сектор послуг. Розбіжність між ними лише термінологічна. Особлива роль сектору послуг у формуванні економічної структури територій відзначалася в довоєнний період у теорії Кристаллера.

Відповідно до концепції системи національних рахунків (1993) в Україні розроблено класифікацію видів економічної діяльності (КВЕД), яка застосовується на практиці з 1998 р. На її основі сектори економіки об'єднуються у види певні види діяльності.

Слід зазначити, що в закордонній практиці секції А, В, С поєднують у видобувний (сировинний) сектор, секції D і E – в обробний, а інші секції (F–Q) – у сектор послуг. Отже, закордонна практика відносить до сектору

послуг і будівництво, а в складі послуг за видами виділяє будівельні послуги. В Україні до складу сфери обслуговування входять секції G–Q.

Отже, ще раз підкреслимо, що основний аспект дослідження в географії сфери обслуговування населення – територіальний. Не випадково звернення до територіальних систем обслуговування (шкільного, медичного, культурного, торгового, побутового та ін.) – звичне явище для географії сфери обслуговування. Головним завданням географії сфери обслуговування населення, як і колись, залишається сприяння в оптимізації обслуговування населення.

1. Войнаренко М.П. Організаційно-економічні основи розвитку сфери обслуговування населення України: Автореф. дис. ... д-ра екон. наук: – К., 1995.
2. География сферы обслуживания: Учеб. пособие / В.М.Юрковский. – Киев, 1989.
3. Заблоцька Р.О. Світовий ринок послуг: Навч. посібник. – К., 2002.
4. Иванова Н.Н. Сфера услуг как объект исследования и управления. – СПб., 2000.
5. Котилко В.А. Сфера услуг и проблемы занятости населения. – М., 2001.
6. Котлер Ф. и др. Основы маркетинга: Пер.с англ. – 2-е европ. изд. – К., 1998.
7. Кочерга А.И. Сфера обслуживания населения. – М., 1979.
8. Макконел Кэмпбелл Р., Брю Стэнли Л. Экономика: принципы, проблемы и политика / Е.С.Иванова (пер.). – К., 1998.
9. Меркушева Л.А. География сферы обслуживания и населения (теория и методология). – Красноярск, 1989.
10. Новіков В.М. Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і вітчизняний досвід). – К., 2000.
11. Пронин В.А. Специализация в бытовом обслуживании населения. – М., 1972.
12. Сфера обслуживания населения: региональные проблемы. – К., 1980.
13. Территориальная организация производства товаров и услуг. Монография: В 2-х т. / Под ред. А.И.Кочерги. – К., 1987. – Т.2: 14. Топчиев О.Г. Основы социальной географии: Навч. посібник. – Одеса, 2001.

Надійшла до редколегії 15.07.04

УДК 528.94:504.06

В.О. Шевченко, д-р геогр. наук, Е.Л. Бондаренко, канд. геогр. наук

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО АТЛАСУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ОБЛАСТІ

Розкрито науково-методичний підхід до створення регіональних екологічних атласів. Визначено принципи побудови атласів та оптимальний зміст регіонального екологічного атласу адміністративної області у вигляді списку карт.

The scientific-methodical approach to creation of regional ecological atlases is uncovered. Principles of construction of atlases and the optimum contents of the regional ecological atlas of administrative area as the list of maps are determined.

Вступ. Регіональне еколого-географічне картографування є порівняно новим напрямом проблемно-орієнтованого картографування, виникнення якого перш за все пов'язане з погіршенням стану навколишнього середовища після аварії на Чорнобильській АЕС та інших локальних катастроф, погіршенням умов проживання населення на забруднених територіях, а також

зі зростанням рівня захворюваності та смертності населення в окремих регіонах і відбиттям проблем нераціонального природокористування.

Стан досліджень. В Україні створено кілька екологічних атласів різних територіальних рівнів (табл. 1), які дозволяють вивчити стан екологічної ситуації відповідних регіонів.

Таблиця 1. Основні регіональні атласи екологічного спрямування

№	Назва	Рік видання	Автори	Коротка характеристика	Спосіб видання	№ за списком
На територію міста						
	Екологічний атлас Києва	2003	Київська міська Рада народних депутатів. Комісія з питань екологічної політики	Різномісна інформація про стан основних складових довкілля	Традиційний друк	[8]
На територію адміністративної області						
	Екологічний атлас Дніпропетровської області	1995	Керівник проекту Л.І.Зеленська	Науково-довідкове видання, призначене для комплексного вивчення та аналізу факторів антропогенного впливу на стан природного середовища області	Традиційний друк	[6]

№	Назва	Рік видання	Автори	Коротка характеристика	Спосіб видання	№ за списком
	Екологія людини. Медико-екологічний атлас Дніпропетровської області	1997	Керівник проекту Л.І.Зеленська	Науково-довідкове видання, призначене для вивчення стану здоров'я населення в регіоні з підвищеним антропогенним впливом	Традиційний друк	[9]
	Екологічний атлас Харківської області	2002	Головний редактор А.В.Гриценко	Комплексний екологічний атлас, який відбиває екологічний стан території області покомпонентно	Електронна версія, CD	[7]
На територію держави						
	Злокачественные новообразования в Украинской ССР (Рекомендации к медико-географическому анализу)	1986	Шевченко В.О., Присяжнюк О.Є., Пархоменко Г.О. та ін.	Представлено поширення в Україні злоякісних новоутворень, факторів їх ризику, роботи онкологічної служби	Традиційний друк	[10]
	Медико-географический атлас: сердечно-сосудистые заболевания населения Украинской ССР	1991	Барановський В.А.	Вивчено еколого-географічні передумови поширення серцево-судинних захворювань населення, роботу та структуру кардіологічних закладів	Депонування	[3]
	Медико-екологічний атлас України, випуск перший	1995	Барановський В.А., Шевченко В.О., Пироженко К.Г.	Науково-довідковий посібник, призначений для ознайомлення та вивчення медико-екологічних проблем території України	Традиційний друк	[4]
	"Чорнобиль і здоров'я населення України", медико-екологічний атлас, випуск другий.	1996	Барановський В.А., Шевченко В.О., Нечипоренко Г.Л.	Проаналізовано соціальні, економічні та медичні наслідки аварії на ЧАЕС	Традиційний друк	[11]
	Електронний медико-географічний атлас інфекційної захворюваності населення України	1997	Бондаренко Е.Л.	Вивчено природні та соціально-економічні передумови поширення інфекційних захворювань населення, захворюваність і смертність населення від інфекційних хвороб, роботу та структуру санітарно-епідеміологічної служби	Електронна версія	[5]
	Екологічний атлас України	2000	Барановський В.А.	Комплексна характеристика екологічного стану території України	Традиційний друк	[2]

Постановка проблеми. Аналіз змісту наведених атласів указує на існування низки невирішених питань теоретичного та методичного спрямування, головними з яких є дефініція власне регіонального еколого-географічного атласу, а також основні принципи визначення їх змісту.

Основний виклад матеріалу. Досвід створення вказаних атласів різного територіального рівня дозволяє зробити висновок зосовно різних підходів до розуміння його змісту. Кожен атлас як систематичне зібрання карт складається з трьох основних тематичних груп карт. У першу чергу, це стан навколишнього середовища та стан здоров'я населення.

З огляду на ту обставину, що кожен з таких атласів починається зі вступу, політико-адміністративної карти та карти фізичної поверхні, такі атласи можна вважати комплексними екологічними.

Інша річ – як співвідносяться кількісно та якісно представлені карти? З одного боку, це переважання карт, які характеризують стан навколишнього середовища, причому з різноманітними показниками й тематикою. З іншого боку – очевидне переважання карт стану здоров'я населення (спеціалізовані атласи).

Незважаючи на це, спостерігається присутність виданих основних груп карт стану середовища та населення, що цілком відповідає сучасному екологічному підходу до об'єкта дослідження. Це дає змогу визначити комплексний екологічний атлас як такий,

що відбиває стан середовища та стан суспільства за допомогою різноманітних показників, вказуючи при цьому причини такого стану.

Невід'ємна риса карт, які включені до екологічних атласів, – використання оцінних показників, що й є атрибутом картографічних творів, які розцінюються як екологічні.

Важливим є питання принципів побудови атласів, а саме послідовності подання різних тематичних карт. При цьому можливе використання трьох принципів комплектування, а саме: послідовно-традиційного; блоково-проблемного; комбінованого.

При використанні послідовно-традиційного принципу комплектування карти атласу представлені у традиційній послідовності (компоненти природи в різних комбінаціях: фізична поверхня, поверхневі води, підземні води, ґрунтовий покрив, рослинний світ і т.д.). Наступний розділ представлений картами зміни вказаних компонентів природи, після чого подаються у традиційній послідовності зміни в суспільстві (головний показник – здоров'я населення).

При використанні блоково-проблемного принципу комплектування атласу кожен блок карт послідовно відбиває проблему, пов'язану з певними компонентами природи. Наприклад, екологічні проблеми ґрунтів відбивається кількома картами, серед яких: карта сучасного стану; карта механічних зрушень; карта

хімічних забруднень; карта захворювань населення від несприятливого стану ґрунтового покриву і т.д.

Найчастіше використовується комбінований принцип комплектування карт атласу, який передбачає одночасне використання перших двох визначених принципів.

Враховуючи вищевикладене, можна запропонувати оптимальний зміст регіонального екологічного атласу адміністративної області, представлений у табл. 2.

Таблиця 2. Зміст регіонального екологічного атласу адміністративної області

Блок, назва карти	Примітки
Вступ (текст)	Коротка характеристика природи та господарства адміністративної області
<i>Вступний блок</i>	
Умовні позначення	
Місце області на карті України	Частка показників області від загальнодержавних показників
Адміністративна карта, масштаб обирається залежно від конфігурації території	Адміністративний поділ області по районах
Фізико-географічна карта	Короткий фізико-географічний опис
<i>Блок карт, які характеризують стан навколишнього природного середовища</i>	
Ландшафтна карта	Короткий опис ландшафтів
Геоморфологічна карта	Характеристика типів рельєфу
Геологічна карта	Короткий опис геологічної будови, показ стратиграфічних колонок по головних містах області та геологічний профіль
Карта ґрунтів	Особливості ґрунтового покриву
Карта рослинності та тваринного світу	Короткий опис видового складу рослинності та тваринного світу
Карта захищеності підземних вод	Короткий опис захищеності підземних вод, показ захищеності різних горизонтів підземних вод від забруднення з поверхні
Кліматична карта	Коротка кліматична характеристика
Карта радіоактивного забруднення ґрунтів	Виділення районів радіоактивного забруднення ґрунтів
Карта розміщення небезпечних об'єктів	Характеристика об'єктів по районах
<i>Блок, який характеризує вплив на стан навколишнього середовища</i>	
Карта розміщення основних джерел забруднення атмосферного повітря (карти-врізки головних міст області – забруднювачів атмосферного повітря)	Характеристика джерел забруднення атмосферного повітря по районах
Карта розподілу викидів в атмосферу по районах і містах обласного, районного підпорядкування, інших містах	Характеристика викидів за безпекою стосовно забруднення компонентів природи та здоров'я населення
Зони впливу основних джерел забруднення атмосферного повітря	Коротка характеристика кожної зони залежно від специфіки забруднення
Карта розміщення основних джерел забруднення поверхневих вод	Характеристика основних забруднювачів за безпекою стосовно забруднення компонентів природи та здоров'я населення
Карта розміщення основних джерел забруднення підземних вод	Характеристика основних забруднювачів за безпекою стосовно забруднення компонентів природи та здоров'я населення
Карта забору, використання, скиду поверхневих і підземних вод по районах та окремих джерелах	Опис технічних умов повторного використання природних вод
Карта забруднення ґрунтів і розміщення складів мінеральних добрив	Характеристика основних забруднювачів за безпекою стосовно забруднення компонентів природи та здоров'я населення
Карта шляхів перенесення забруднювальних речовин з полів	Характеристика основних можливих заходів запобігання змиву забруднювальних речовин з полів
Карта впливу сільськогосподарського виробництва на стан ґрунтів (водна ерозія, змив ґрунту тощо)	Опис протиерозійних об'єктів і заходів
Карта розміщення природоохоронних об'єктів	Коротка характеристика об'єктів різних типів
Карта розміщення сховищ побутових і промислових відходів	Характеристика безпеки в місцях утворення відходів
Карта моніторингу стану довкілля	Характеристика відомчої підпорядкованості, виду та якості інформації про стан довкілля

Висновки. Подальші дослідження необхідно спрямувати на визначення основних блоків карт атласів іншого регіонального рівня, відповідно до визначених у [12] та принципів комплектування карт атласів, визначених у даній статті.

1. Барановський В.А. Екологічна географія і екологічна картографія. – К., 2001. 2. Барановський В.А. Екологічний атлас України. – К., 2000. 3. Барановський В.А. Медико-географічний атлас: сердечно-судинні захворювання населення Української ССР. – К., 1991. – Деп. В УкрВІНТИ 02.04.91, № 433. – Ук. 91. 4. Барановський В., Пироженко К., Шевченко В. Медико-екологічний атлас України, вип. 1-й. – К., 1995. 5. Бондаренко Е.Л. Електронний медико-географічний атлас інфекційної захворюваності населення України // Картографія та вища школа: Зб. наук. праць. – К., 1998. – Вип. 2. – С. 80–84. 6. Екологічний

атлас Дніпропетровської області / Наук. керівник проекту Л.І.Зеленська. – Київ: Дніпропетровськ, 1995. 7. Екологічний атлас Харківської області / Гол. ред. А.В.Грищенко. – Х., 2002, електронна версія. 8. Екологічний атлас Києва / Керівник проекту О.А.Сидоренко. – К., 2003. 9. Екологія людини. Медико-екологічний атлас Дніпропетровської області / Наук. керівник проекту Л.І.Зеленська. – К., 1997. 10. Злокачественные новообразования в Украинской ССР (Рекомендации к медико-географическому анализу). – К., 1986. 11. Шевченко В.О., Барановський В.А., Молочко А.М., Нечипоренко Г.Л., Рогожин О.Г. Чернобыль і здоров'я населення України (медико-екологічний атлас, вип. 2-й). – К., 1996. 12. Шевченко В.А., Бондаренко Е.Л. Геоинформационная система регионального экологического мониторинга // Матер. Междунар. конф. "InterCarto 9. ГИС для устойчивого развития территорий". Новороссийск–Севастополь, 25–29 июня 2003 г. – С. 426–429.

Надійшла до редколегії 24.06.04